

NÁLEZ JELENÍHO JAZYKU CELOLISTÉHO (*ASPLENIUM SCOLOPENDRIUM*) V LETOHRADĚ

A finding of Hart's Tongue Fern (*Asplenium scolopendrium*) in Letohrad

Vojtěch TARAŠKA

Vlastivědné muzeum Jesenicka, p. o., Zámecké náměstí 1, 790 01 Jeseník; e-mail: vojtech.taraska@centrum.cz

Jelení jazyk celolistý (*Asplenium scolopendrium*) byl nově nalezen ve studni na Václavském náměstí v Letohradě. Jedná se o první údaj pro fytogeografický podokres 63a. Žambersko. Článek rekapituluje dosavadní nálezy druhu v širším regionu. V posledních letech přibývá lokalit jeleního jazyku na sekundárních stanovištích a nové nálezy lze očekávat.

Klíčová slova: kapradiny, Aspleniaceae, ohrožené druhy, východní Čechy, floristika, studna

Keywords: ferns, Aspleniaceae, endangered species, East Bohemia, floristics, well

1. Úvod

Jelení jazyk celolistý (*Asplenium scolopendrium* L.) je kapradina z čeledi sleziníkovitých (*Aspleniaceae*). V České republice je pro svou vzácnost uveden na červeném seznamu (VÚ/C1; GRULICH 2017) a patří rovněž mezi zvláště chráněné druhy v kategorii kriticky ohrožených (§1; vyhláška č. 395/1992 Sb.). Přirozeně osídluje především vlhké, stinné skalky a suťové lesy, převážně ve vápencových oblastech (Tomšovic 1988). Sekundárně se vyskytuje také na antropogenních stanovištích, zvláště pak na vlhkém zdivu historických kamenných studní (HENDRYCH et MÜLLER 2007). Nálezů na sekundárních stanovištích v posledních letech přibývá (např. MAREK et BAKEŠOVÁ in HADINEC et LUSTYK 2017, NOVÁK 2018, SEDLÁČEK in LUSTYK et DOLEŽAL 2018). Tento příspěvek prezentuje nový nález jeleního jazyku ve studni v Letohradě.

2. Metodika

Lokalita jeleního jazyku celolistého v Letohradě byla objevena náhodně dne 27. 12. 2019. Z databázi NDOP (AOPK ČR 2020) a Pladias (PLADIAS 2020) bylo zjištěno, že druh zřejmě nebyl na lokalitě dosud zaznamenán. Během následných dvou návštěv byly pořízeny fotografie rostliny, které byly zaslány na revizi Liboru Ekrtovi (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích). Lokalita byla zařazena do fytogeografického podokresu (SKALICKÝ 1988) a příslušného kvadrantu středoevropské mapovací sítě (SLAVÍK 1971). Souřadnice jsou uvedeny v systému WGS-84. Nález byl dokladován pouze fotograficky, herbářová položka pořízena nebyla.

3. Nálezové údaje o nové lokalitě jeleního jazyku celolistého

Fytogeografický podokres 63a. Žambersko, mapovací kvadrát 5964d, obec Letohrad (okr. Ústí nad Orlicí): Václavské náměstí, ve studni mezi zámekem a městským muzeem (dům č. p. 77), na prostranství před pomníkem Jára Cimrmana, souřadnice 50°02'08,2" N, 16°29'59,5" E, nadmořská výška ca 370 m, foto V. Taraška dne 28. 12. 2019, rev. L. Ekrť.

Obr. 1: Jelení jazyk celolistý (*Asplenium scolopendrium*) ve studni na Václavském náměstí v Letohradě, 18. 1. 2020. Foto: V. TARAŠKA.

Fig. 1: Hart's Tongue Fern (*Asplenium scolopendrium*) in the well in the Václavské square, town of Letohrad, 18th January 2020. Photo by V. TARAŠKA.

4. Diskuze

Ve studni na letohradském Václavském náměstí byl nalezen jeden vzrostlý trs jeleního jazyku celolistého, v jehož blízkosti byla dále pozorována jedna juvenilní rostlina. Jelení jazyk se zde vyskytuje ve společnosti dalších dvou druhů kapradin, a to sleziníku routičky (*Asplenium ruta-muraria* L.) a kapradě samce (*Dryopteris filix-mas* /L./ Schott). Trs jeleního jazyku tvořený šesti sterilními listy roste ve štěrbině vnitřní historické opukové vyzdívky studny, v hloubce asi 1,5 m pod úrovní terénu a odhadem 2–3 m nad vodní hladinou. Voda je

ve studni přítomna celoročně a zřejmě výrazně ovlivňuje její mikroklima, projevující se zejména vysokou vzdušnou vlhkostí.

Z letohradského muzea se podařilo zjistit, že historie zdejší studny patrně sahá až do časů Karla IV. Studna však dlouhé roky zůstávala zakrytá a ve městě se o ní nevědělo, přestože do ní byla svedena dešťová voda ze zdejšího zámku. Teprve v roce 2007 byla studna odkryta a v létě téhož roku prošla rekonstrukcí, během níž byla nově vyzděna do výšky a opatřena dekorativní kovanou mříží. Historická kamenná vyzdívka pod úrovní terénu, v níž jelení jazyk roste, těmito pracemi dotčena nebyla. Podle svědectví kameníka Karla Moravce, který rekonstrukci prováděl, se však jelení jazyk ve studni objevil až později (K. Moravec in verb.).

Původ jeleního jazyku v Letohradě je obtížně zjistitelný. Vzhledem k tomu, že studna je trvale zakryta mříží, lze téměř vyloučit úmyslnou výsadbu. Zdrojem výtrusů však mohly být pěstované rostliny, stejně tak jako přírodní populace třeba i ze značně vzdáleného území (LÁNIKOVÁ 2019). Jelení jazyk je uváděn i z několika dalších lokalit ve fytogeografickém okrese Českomoravské meziohří (63), z nichž některé leží v blízkosti Letohradu (cf. EKRT in KAPLAN et al. 2016); tyto populace jsou však málo početné a zpravidla mají rovněž sekundární charakter.

Jako reliktní bývá někdy označován pouze historicky uváděný výskyt v údolí potoka Řetovky mezi Hrádkem a Řetůvkou (cf. SMEJKAL 1959), v databázi Pladias (PLADIAS 2020) v jednom případě (rozpis floristické literatury) rovněž nepřesně lokalizovaný k obci Kerhartice. Poprvé jej uveřejnili NEŠPOR et HORČIČKA (1903), podle nichž se měl jelení jazyk hojně vyskytovat v lesích v „údolí potoka Řetovského“. Věrohodnost tohoto fytogeograficky pozoruhodného, avšak nikterak doloženého údaje byla opakovaně diskutována (cf. DOMIN 1942, HENDRYCH et MÜLLER 2007). Jelení jazyk se zde totiž nikdy nepodařilo ověřit. V databázi NDOP (AOPK ČR 2020) sice figuruje novější nález z roku 1978 připisovaný Vladimíru Faltysovi, tento údaj je však s jistotou mylný (V. Faltys in litt.). V nedávno publikované mapě rozšíření jeleního jazyku v České republice (EKRT in KAPLAN et al. 2016) je údaj o výskytu v údolí Řetovky považován za věrohodný. Jako autor nálezu je zde přítom uveden SMEJKAL (1959), který patrně tento druh na lokalitě osobně nepozoroval a údaj pouze převzal ze starší literatury (citovaný článek má částečně charakter literární kompilace regionálních floristických prací). O věrohodnosti tohoto údaje lze tedy v současnosti zřejmě jen spekulovat.

V orlickoústeckých lesích je však možno jelení jazyk nalézt na jiných dvou místech. Pochybnosti ohledně výskytu a původnosti jeleního jazyku v údolí Řetovky vedly Pavla Kováře k experimentální výsadbě tohoto druhu do volné přírody (cf. KOVÁŘ 1997). Jím vysazené populace v blízkosti Hrádku a Přívratu byly naposledy ověřeny v roce 2008, přičemž na obou lokalitách byl pozorován pouze jediný trs (HADINEC et LUSTYK 2008). K první z těchto populací se vztahuje rovněž údaj v databázi Pladias (PLADIAS 2020) lokalizovaný k obci Sudislav nad Orlicí.

V souvislosti s výskytem jeleního jazyku v Letohradě je potřeba zmínit ještě dvě lokality. Výčet údajů z Českomoravského meziohří uzavírá lokalita v Moravské Třebové, kde jelení jazyk roste v kamenné dlažbě zpevňující břeh potoka (SEDLÁČEK in LUSTYK et DOLEŽAL 2018). Již v Pardubickém Polabí (15c), avšak stále poměrně blízko Letohradu, roste jelení jazyk v zámecké studni v Chrasti u Chrudimi (GUTZEROVÁ 2006). Stejně jako v Letohradě se také v případě těchto lokalit jedná o spontánní výskyty na druhotných stanovištích. Obě populace byly přítom v době nálezu tvořeny vždy jen jedním dospělým jedincem či trsem.

Pro úplnost je potřeba uvést, že asi 250 m od letohradského Václavského náměstí, v areálu „Nový dvůr“, se rovněž nachází kamenná studna, která by mohla skýtat vhodné

podmínky pro výskyt jeleního jazyku. Mikroklimatické podmínky uvnitř studny budou jistě podobné, jako v případě studny na náměstí, a rovněž zde rostou stejné druhy kapradin. Jelení jazyk však v této studni počátkem roku 2020 pozorován nebyl.

5. Závěr

Nález jeleního jazyku v Letohradě je dalším z řady údajů o výskytu tohoto vzácného druhu na sekundárních stanovištích. Jedná se o první údaj pro příslušný kvadrát i fyto-geografický podokres. Na všech lokalitách v Českomoravském meziohří, kde byl jelení jazyk pozorován po roce 2000, byla jeho populace tvořena jediným vzrostlejším jedincem či trsem. Region je však bohatý na hrady a zámky s historickými studnami, a nové nálezy této vzácné kapradiny jsou zde proto očekávatelné.

Summary

Hart's Tongue Fern (*Asplenium scolopendrium* L.) is reported for the first time from a historical well in the Václavské square in the town of Letohrad, East Bohemia. It is the first record for the respective phytogeographical subdistrict. Occurrences of the species on secondary habitats became more frequent in the last years, and new findings may be expected.

Poděkování

Ke vzniku tohoto článku výrazně dopomohl Karel „Bejbin“ Moravec, který ochotně zpřístupnil vnitřní prostor studny a tím umožnil nález patřičně zdokumentovat. Kromě toho přispěl cennými informacemi souvisejícími s rekonstrukcí studny. Informace o historii studny laskavě poskytla paní Marie Minářová z Městského muzea v Letohradě. Poděkování dále patří Liboru Ekrtovi za revizi zaslaných fotografií a komentáře k rukopisu. Za cenné konzultace k výskytu jeleního jazyku v regionu jsem vděčný rovněž panu Vladimíru Faltysovi. S technicky náročnou fotodokumentací nálezu byla nápomocna Hana Tarašková. Dvěma recenzentům děkuji za pečlivé pročtení textu a podnětné připomínky.

Literatura

- AOPK ČR, 2020: Nálezová databáze ochrany přírody. URL: <https://portal.nature.cz> (navštíveno 21. 1. 2020).
- DOMIN K., 1942: Druhý příspěvek k poznání květeny v povodí Tiché Orlice u Ústí n. Orl., v údolí Třebovky u Č. Třebové a na Litomyšlsku. In: *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída mathematicko-přírodovědecká, Praha, 1941/VII: 1–54.*
- GRULICH V., 2017: Červený seznam cévnatých rostlin ČR. *Příroda, Praha 35: 75–132.*
- GUTZEROVÁ N., 2006: Lokalita jeleního jazyku (*Phyllitis scolopendrium*) v Chrasti u Chrudimi. *Vč. sb. přír. – Práce a studie 13: 251–252.*
- HADINEC J. et LUSTYK P. (eds.), 2008: Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. VII. *Zprávy Čes. Bot. Společ. 43: 251–336.*
- HADINEC J. et LUSTYK P. (eds.), 2017: Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XV. *Zprávy Čes. Bot. Společ. 52: 37–133.*
- HENDRYCH R. et MÜLLER J., 2007: *Phyllitis scolopendrium*, historie a současnost na území České republiky. *Zprávy Čes. Bot. Společ. 42: 1–23.*
- KAPLAN Z., DANIHELKA J., LEPŠÍ M., LEPŠÍ P., EKRT L., CHRTEK J. JR., KOCIÁN J., PRANČL J., KOBRLOVÁ L., HRONEŠ M. et ŠULC V., 2016: Distributions of vascular plants in the Czech Republic. Part 3. *Preslia 88: 459–544.*
- KOVÁŘ P., 1997: Chránit přesazováním? *Živa 3/1997: 117.*
- LÁNIKOVÁ D., 2019: Jelení jazyk celolistý – vzácná kapradina ukrytá ve městech. *Živa 6/2019: 294–295.*

- LUSTYK P. et DOLEŽAL J. (eds.), 2018: Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XVI. *Zprávy Čes. Bot. Společ.* 53: 31–112.
- NEŠPOR J. et HORČIČKA J., 1903: Průvodce po východních Čechách, popisující města a místa Choceň, Vys. Mýto, Litomyšl, Brandýs n. Orl., Českou Třebovou, Poličku, Svojanov, Bystré, Lanškroun, Kyšperk, Jablonné, Králíky, Žamberk, Rokytnici, Litice, Potštýn, Vamberk, Doudleby, Kostelec n. Orlicí, Častolovice a Rychnov nad Kněžnou, jakož i vycházky z nich. *Nákladem vlastním, Ústí nad Orlicí.*
- NOVÁK P., 2018: Křídelnice krétská (*Pteris cretica*) – nová nepůvodní kapradina v České republice. *Zpr. Vlastiv. Muz. Olomouc* 315: 42–47.
- PLADIAS, 2020: Pladias. Databáze české flóry a vegetace. URL: <https://www.pladias.cz> (navštíveno 21. 1. 2020).
- SKALICKÝ V., 1988: Regionálně fytogeografické členění. In: Hejný S. et Slavík B. (eds.): *Květena České republiky 1: 103–121. Academia, Praha.*
- SLAVÍK B., 1971: Metodika síťového mapování ve vztahu k připravovanému fytogeografickému atlasu ČSR. *Zprávy Čes. bot. společ.* 6: 55–62.
- SMEJKAL M., 1959: Kapitoly o fytogeografickém charakteru horské vegetace kulminační oblasti Českomoravské vysočiny. *Vlastiv. Sborn. Vysočiny, Jihlava, sect. natur.* 3: 39–52.
- TOMŠOVIC P., 1988: *Phyllitis* Hill – jazyk (jelení jazyk). In: Hejný S., Slavík B., Chrtěk J., Tomšovic P. et Kovanda M. (eds.): *Květena České socialistické republiky 1: 249–250. Academia, Praha.*

Došlo: 31. 1. 2020